

Обрад М. Стевановић
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

СИСТЕМСКА СВОЈСТВА ТЕРОРИЗМА КАО ПОЛИТИЧКИ МОТИВИСАНОГ НАСИЉА*

Сажетак

У значајном броју референтних теоријских радова о тероризму, као једно од више конститутивних (неопходних и довољних) обележја тог феномена, истиче се прорачунатост, организованост и систематичност политички мотивисаног насиља или претње тим насиљем. То обележаје сугерише, поред осталог, и став према којем се тероризам може посматрати и као систем – јединство различитих, међусобно повезаних и циљно усмерених елемената. Полазећи од тога да такав хипотетички став теоријски није детаљније провераван, у раду су презентовани резултати истраживања спроведеног са циљем да се, анализом расположивих садржаја теоријске и емпиријске природе, наведено терористичко обележје научно опише и објасни. Синтезом резултата тако усмереног истраживања, потврђено је, пре свега, да тероризам није спонтана, нехатна, неорганизована и несистематична, већ веома прорачуната, организована и систематична употреба насиља или претња насиљем. Анализом повезаности тих обележја и кључних елемената тероризма, истраживањем је идентификована и описана узрочно-последична и организационо-системска повезаност и

* Рад је резултат истраживања на научноистраживачком пројекту, под називом *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (број пројекта: ИИИ 47023; циклус истраживања: 2011-2016.); Рад је резултат истраживања и у оквиру научноистраживачког пројекта под називом *Управљање полицијском организацијом у спречавању и сузбијању претњи безбедности у Републици Србији*, који финансира и реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду, (циклус истраживања: 2015-2019.).

зступљеност циљева, средстава, носилаца (активних субјеката), објеката напада (пасивних субјеката) и могућих последица тероризма као система, на његовом оперативном, координирајућем и стратешком нивоу.

Кључне речи: прорачунатост, организованост, систематичност, степеност, циљеви, средства, субјекти и последице тероризма

1. ПРОРАЧУНАТОСТ, ОРГАНИЗОВАНОСТ И СИСТЕМАТИЧНОСТ ТЕРОРИСТИЧКОГ НАСИЉА

У појмовном одређењу тероризма, према једном од теориских приступа, полази се од основних конститутивних обележја тог феномена. Са циљем да утврде та обележја, Шмит и Јунгман су анализирали 109 различитих дефиниција тероризма, при чему су утврдили, да се појмови насиље или сила појављују у 83,5% дефиниција; политичко насиље у 65%; страх у 51%; претње у 47%; психолошки ефекти и очекиване реакције у 41,5%; разлике између мета и жртава у 37,5%; смишљена, планирана, систематична и организована акција у 32%; начини борбе, стратегија, тактика у 30,5%, жеља за публицитетом у 21,5% и симболична природа акција у 13% дефиниција.¹⁾ Сличан приступ практиковали су и бројни други аутори у покушајима да идентификују и опишу обележја која конкретно насиље чине терористичким.²⁾

Уопштавањем резултата тих истраживања, може се закључити да основним конститутивним обележјима тероризма припадају: 1) насиље, 2) неморалност, 3) противправност, 4) политички циљ, 5) усмереност против државе, 6) застрашивање и страх, 7) пропаганда делом, и 8) *прорачунатост, организованост и систематичност*.³⁾ У том контексту, последње наведено обележје може

1) Alex Schmidt и др, *Political terrorism: A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Base, Theories and Literature*, Amsterdam: Norton Holland Publishing Co, 1988, стр. 33.

2) Војин Димитријевић, *Тероризам*, Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 122-149; Брајан Јенкинс, *High Technology Terrorism and Surogate War*, Santa Monica, 1975, стр. 16; Катарина Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 127-128; Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 46-50; и Обрад Стевановић и Саша Мијалковић, „Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, у зборнику: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, 2014, стр. 210-221.

3) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији* (докторска дисертација), Факултет безбедности, Београд, 2008, стр. 33-34.

се одредити као једно од основних конститутивних обележја насиља, без којег се конкретно насиље не може квалификовати тероризмом и по којем се, поред осталих карактеристика, тероризам битно разликује од осталих облика насиља.

Полазећи од теже објашњиве чињенице, да савремени терористи показују потпуну посвећеност и преданост убијању недужних људи, укључујући и уништавање сопствених живота у самоубилачким нападима, поједини политичари, новинари па и теоретичари тероризма склони су да конкретни терористички напад назову сулудим, суманутим, непромишљеним, нехатним или спонтаним, чиме искључују прорачунатост као својство тих напада. Соорег тако истиче да: „Тамо где постоји потпуна равнодушност према људским патњама, увек постоје психопатолошки, а не друштвени или политички узроци тероризма“, додајући да „Екстемна окрутност, прорачунати садизам или друге индиције које указују на изопаченост, најчешће нису обележје тероризма“.⁴⁾

Као посебан аргумент којим се прорачунатост и рационално размишљање терориста при извођењу терористичких напада искључује, поједини теоретичари истичу претежну неефективност и неефикасност тероризма у постизању политичких циљева. Такво становиште потврђује и Schelling, када указује на диспропорцију између трошкова и резултата тероризма, тврдећи да: „Иако тероризам може са малим средствима да нанесе велику штету и јад, он се до сада није показао као изузетно ефикасно средство за постизање великих политичких циљева.“⁵⁾

Упркос томе, већина савремених дефиниција и резултата истраживања заступају становиште према којем тероризам није сулудо, сумануто, непромишљено или нехатно насилно деловања појединаца, група или организација, нити су терористи психопате и неинтелигентне особе. Према заступницима тог становишта, **прорачунатост** (планираност, умишљајност, промишљеност) насиља или претње насиљем битно је карактерно обележје тероризма, због чега се тероризам може одредити као веома свесна, намерна, промишљена – прорачуната или умишљајна употреба насиља или претња насиљем.

4) Н. Н. А. Cooper, „What is a Terrorist“, *A Psychological Perspective, Legal Medical Quarterly*, vol. I, 1977, str. 17-34. (Према: Катарина Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 298).

5) Th. Schelling, „What Purposes Can International terrorism Serve?“ in R. G. Frey and Christopher W. Morris, eds., *Violence, Terrorism, and Justice*, Cambridge University Press, New York, 1991, p. 20-21.

Другачије речено, тероризам само на први поглед изгледа сулуд и безуман, јер се иза невиних жртава тероризма увек налазе прорачуната сврха и акција које су углавном мотивисане политичким разлозима. Са друге стране, многи терористи су често паметни и високо образовани људи. Висок ниво образовања омогућава терористичким лидерима да добро схвате значај насиља над невинима људима као основе тероризма и значај коришћења тог насиља у политичке сврхе.⁶⁾ Терористи увек имају програм и средства која прилагођавају циљевима, због чега насиље не користе насумице и без јасног плана и циља. Прорачунатим, а некада и лукавим деловањем они често успевају да придобију присталице, да угрозе спољну политику суверених држава и односе између њих, да понизе или да присиле њихове владе да одустану од своје политике.⁷⁾ Идентификовањем тих, све очигледнијих обележја тероризма, у потпуности је оспорено претходно наведено становиште према којем је тероризам један до облика спонтаног изражавања протеста, односно револта.⁸⁾

У кривичноправном смислу, *прорачунатост* као конститутивно обележје тероризма, доказује се постојањем циља или мотива, односно побуде,⁹⁾ као нужног субјективног елемента бића тог кривичног дела. То значи да постојање циља или мотива код учиниоца кривичног дела тероризма подразумева и постојања његовог умишљаја као облика виности. Другачије речено, у остваривању жељеног циља не може се деловати из нехата, док умишљајно деловање увек подразумева свест учиниоца о радњи, средству, објекту и последици дела, као и вољу – намеру да се дело изврши и да последица наступи, ради остварења одређеног циља.

Суштина *прорачунате* употребе насиља код тероризма, у функцији је ширења панике и страха у широј популацији непосредно ненападнутих људи. Селективно узимање, задржавање или убијање талаца, упоредо с ослобађањем других и указивање

6) Више о томе у: Shristopher, C. Harmon: *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 61, 218, 227.

7) Shristopher, C. Harmon: *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 16, 195-197, 214-216.

8) I. L. Horowitz, „Political Terrorism and State Power,“ *Journal of Political and Military Sociology*, vol. I, 1973, br. 2, str. 147-157 (Према: Катарина Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 304).

9) А.Трајнин, *Учење о бићу кривичног дела*, Београд, 1949, стр. 107. (Према: Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 213, 218-219).

на постојање воље да се преговара или да се одустане од убијања ако се учине уступци, битне су терористичке методе у ширењу страха, дезоријентације и утицаја. Терористи знају да степенују своје деловање, да би произвели физичке, психолошке и политичке учинке. Од застрашене публике се захтева да схвати сврху драме и сурову моћ терориста, што доводи до њеног покоравања. При томе, опирање захтевима терориста доводи до нечије смрти, а покоравање и „препуштање догађајима“, до неке врсте моралне смрти. Стога назвати тероризам сулудим или безумним значи опасно га потценити.¹⁰⁾

Постојање прорачунатости у терористичком деловању албанских екстремиста на Косову и Метохији доказива је бројним индикаторима, односно неспорним и општепознатим чињеницама, као што су: ниво организованости носилаца насиља (ОВК); прорачунат избор метода и облика насилног деловања (блокаде комуникација, контрола територије, ограничавање слободе кретања, оружани напади); селективан избор симболичних мета (полицајци, војници, представници владе, нелојални Албанци). Бојкот парламентарних и других избора и рада у државним органима Србије, такође представља својеврстан доказ прорачунатог фингирања ускраћености људских и мањинских права Албанаца на Косову и Метохији. Чињеница да терористи нису нападали мете у Србији ван Космета, такође на посебан начин говори о њиховој прорачунатости, којом су своје насилно деловање циљно позиционирали на Косово и Метохију, како би избегли оптужбе за тероризам и како би себе чвршће ставили „под заставу“ ослободилачког покрета и оправдали назив ОВК.¹¹⁾

У великом броју дефиниција тероризма посебно се наглашавају **организованост и систематичност** насиља, као његова значајна обележја. Тако се тероризам често одређује као „организовано насиље”,¹²⁾ „оружани систем”, „систем терора” или „метод борбе”, који се може користити самостално или као део ширег репертоара оружане борбе, што је у историји чешћи слу-

10) Више о томе у: Shristopher, C. Harmon: *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 61, 218, 227.

11) Обрад Стевановић и Саша Мијалковић, „Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, у зборнику: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, 2014, стр. 219.

12) Милан Милошевић и др., „Неки аспекти савременог тероризма“, *Смисао*, бр. 4-5, Београд, 1998, стр. 82.

чај. Смисао тероризма као *система* или метода потврђује се и филолошком творевином термина тероризам, односно суфиксом „isme” којим се управо изражава појам система, односно метода.¹³⁾ *Систем*, односно метод (стратегија) застрашивања (терора) је, према Јаковљевићу, елемент који насилне акте претвара у тероризам, њиховим *систематским* вршењем, чиме се објективно тежи застрашивању, односно стварању климе страха.¹⁴⁾ Понтара истиче, да је тероризам „сваки акт извршен као део једног метода политичке борбе“¹⁵⁾ због чега терористички акт има потенцијал много већи од проблема закона и реда¹⁶⁾ и због чега се не може свести на ниво кривичног дела којим се угрожавају животи појединаца и њихова сигурност.

У том смислу, употреба насиља или претње насиљем против непосредне жртве, односно вршење насилних терористичких дела против живота, телесног интегритета, слободе јавних служби или имовине, не служи само као средство убијања и разарања, већ пре свега, као средство преношења порука широј популацији људи о сталној латентној опасности, односно претњи будућим насиљем.¹⁷⁾ Наведену стратегију претње будућим насиљем терористи остварују *систематским*, континуираним вршењем насилних аката, односно поступајући тако што извршењем једног акта или сваког од њих, наговештавају вршење будућих терористичких аката по унапред утврђеном плану, систему, методу, односно стратегији. Такво *систематско* понављање насилних аката, односно њихово континуирано вршење, представља реалну стварност, која ствара латентну опасност која сеје страх, односно терор у објективном смислу.

Континуитет и *систематичност* вршења аката насиља не подразумевају мноштво аката, њихово једновремено извођење,

13) J. Waciorski, *Le terrorisme politique*, Pedone, Paris, 1939, p. 90. (Према: Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 195).

14) Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 218.

15) G. Pontera, „Violenza e terrorismo. Il problema della definizione della giustificazione,“ u *Dimensioni del terrorismo politico*, a cura di Luigi Bonanuti, Franco Angeli Editore, Milano, 1979, p. 58 (Према: Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 46).

16) За САД, међународни тероризам свуда у свету, може постати главни проблем националне безбедности (P. Wilkinson, *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 231).

17) J. J. Paust, „A Survey of Possible Legal Responses to International Terrorism,“ *Georgia Journal of International and Comparative Law*, vol. V, 1975., str. 431. (Према: Кагарина Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 24).

просто понављање истог аката, нити понављање напада на исто правно добро. Да би веома различита понашања носилаца тероризма била терористичка, мора их спајати метод, систем, односно стратегија, која изазива стања страха, односно застрашености или терора. У том смислу Гунзбург дефинише тероризам као серију злочина, која се састоји у изазивању опште опасности за живот, здравље и имовину људи.¹⁸⁾ Али, може се сматрати да *систематско* вршење аката постоји чак и у случају када појединац изврши само један акт, уколико то значи – наговештава почетак вршења будућих аката предвиђених терористичким планом. *Систематско* вршење аката трероризма тако подразумева да се радња извршења тог кривичног дела не исцрпљује у непосредним последицама конкретног терористичког акта, већ подразумева и наговештај вршења будућих терористичких аката.

Таква организованост и систематичност (континуираност, упорност, методска доследност), као и претходно анализирана прорачунатост насилних аката, потврђена је и на примеру тероризма албанских екстремиста на Косову и Метохији. Сваким својим насилним актом они су наговештавали вршење будућих насилних аката, по унапред утврђеном обрасцу, чиме су производили латентну опасност која континуирано прети. Ти акти су некада имали и обележја тешких кривичних дела против човечности и међународног права, били су део распрострањених, систематских напада на цивилно становништво широких размера и претежно су вршени по обрасцу дискриминације на етничкој основи.¹⁹⁾

2. СИСТЕМСКА ПОВЕЗАНОСТ И СТЕПЕНОВАНОСТ ЕЛЕМЕНАТА ТЕРОРИЗМА

Организованост и систематичност, односно методска или *системска повезаност* (сједињеност) терористичких насилних аката, може се објаснити и *степенованошћу* њихових циљева (и последица), средстава (активности), носилаца (активних субје-

18) N. Gunzburg, „Terrorisme“, *Rapport presente a la Conference pour l, “Unification du droit penal*, Bruxelles, 1930. (Према: Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 57).

19) Обрад Стевановић и Саша Мијалковић, „Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, у зборнику: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, 2014, стр. 220.

ката) и објеката напада (пасивних субјеката, мета, жртава), као кључних елемената тероризма, према критеријуму организационо-системских нивоа. На системску (структурно-хијерархијску) степенованост неких од означених елемената и на њихову системску и узрочно-последичну повезаност, и раније су јасно указивали бројни истраживачи тероризма, али и поједини државници и политичари.

Управљеност терористичког акта на још некога осим на непосредну жртву, Села препознаје одређујући тероризам као „колективно и систематско насиље, које има политички циљ и које (у асиметричној борби слабих и јаких) користе слаби као оружје против много јачих, преко недужних.“²⁰⁾ Потврђујући такво становиште, Хармон истиче, да је тероризам „...*системско* убијање, сакаћење и угрожавање невиних како би се код њих створио осећај страха ради неке политичке сврхе“.²¹⁾ Слично чини и Вилкинсон, када дефинише тероризам као „*системску* употребу застрашивања у сврху присиле, обично у служби политичких циљева“.²²⁾

На исто обележје тероризма, посредно указује и Бењамин Нетањаху, када истиче да терористи насиљем „намерно и *системски* убијају, телесно повређују и угрожавају невинне ради ширења страха, због политичких циљева“.²³⁾ Вођен истим размишљањем, Салдана тврди да се терористи „опредељују за застрашивање, односно за терор као *метод*“, у намери да владају људима, ради наметања одређених политичких или друштвених промена.²⁴⁾ Према њему, „тероризам је, *метод* за господарење масама и за парализу акција њихових вођа помоћу психичке принуде криминалним застрашивањем“. Он сматра да је резултат тероризма „стање насиља изазвано сукцесивним насилним актима, извршеним с циљем инспирисања и генерализације страха ширих размера“.²⁵⁾

Синтезом резултата истраживања тих и других истраживача, сваки од кључних елемената тероризма, може се разврстати

20) A. Sella, Тероризам као политичко и друштвено оруђе, *предавање – белешке аутора*, Београд, 26.02.2002.

21) Shristopher, C. Harmon: *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 19.

22) P. Wilkinson, *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 29.

23) B. Netanyahu, *Terrorism: How the West Can Win*, Farrar, Straus, Giroux, New York, 1986, p. 9. (Према: Shristopher, C. Harmon: *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 199).

24) Q. Saldana, *Le terrorisme*, p. 28. (Према: Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 215).

25) Q. Saldana. *Le terrorisme*, p. 27. (Према: Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 215).

према критеријуму структурно-системских нивоа. На тај начин, могуће је идентификовати: 1) оперативни – тактички, 2) средњи – координирајући и 3) највиши – стратешки ниво циљева, средстава, носилаца, објеката напада и последица тероризма (Табела 1).

Циљевима и могућим **последицама** терористичког насиља на првом (тактичком – оперативном нивоу), свакако припадају: смрт или телесно повређивање људи, ограничавање или ускраћивање њихове слободе кретања, уништење, ометање или прекид рада јавних служби, уништење, разарање или оштећење имовине. Циљеви и могуће последице тероризма на другом (средњем – координирајућем) нивоу обично су: стање терора, застрашености, панике, неспокојства и опште опасности у друштву, односно повреда или угрожавање јавног мира и сигурности људи који се манифестују самоограничавањем слободе кретања, као и губитком поверења грађана у државу и државну власт.²⁶⁾ На стратешком (трећем) нивоу, циљеви и могуће последице тероризма су политички мотивисано угрожавање државе или међународне заједнице држава, односно промена политике, политичког и друштвеног система или политичке власти у њима, као и промена државне границе, отцепљење дела државне територије, или друге политичке промене или уступци.²⁷⁾ Упоредна анализа успешности терориста јасно показује да се ниво остварења циљева тероризма може оценити као велики – на оперативном нивоу, као средњи – на координирајућем и као мали на стратешком нивоу.

Средства за остварење циљева тероризма на тактичком нивоу свакако су насилни, односно терористички акти у свим својим појавним облицима. На координирајућем нивоу кључно средство тероризма је пропаганда делом, односно пропаганда тактичким последицама терористичког акта. Средство за остваривање циљева тероризма на стратешком нивоу јесте тероризам у својој целовитости, односно тероризам као систем терора, који укључује средства и последице на тактичком и на координирајућем нивоу. Уз то, свака последица на nižем нивоу истовремено се може посматрати и као део средства за постизање циља на вишем нивоу.

26) Више о томе у: Обрад Стевановић, „Застрашивање и страх као терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији,“ у зборнику: *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мера за унапређење*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Жанс Зајдел“, Београд, 2015.

27) Више о томе у: Обрад Стевановић, „Ефекти албанског тероризма на Косову и Метохији,“ *Зборник радова Филозофског факултета*, 1/15, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2015.

Сагласно тако одређеним циљевима и средствима, **активни субјекти** – носиоци тероризма, на првом (тактичком) нивоу су терористи као појединци или терористичке групе. На средњем (координирајућем) нивоу, то су координирајућа руководства терористичких организација, уз подршку медија, са или без подршке политичких паравана. На стратешком нивоу, носиоци тероризма су стратегијска руководства терористичких организација са или без подршке држава или међународних паравана.

Пасивни субјекти (објекти напада, мете, жртве) тероризма на првом (тактичком) нивоу су недужни појединци који нису повезани са основним прокламованим циљевима тероризма, односно њихов живот, телесни интегритет, слобода и имовина, као и јавне службе или јавна имовина уколико се нападима на њих директно или индиректно погађају појединци. Јавни ред и безбедност, односно шира популација грађана, пасивни су субјекти напада тероризма, односно терористичког застрашивања на координирајућем нивоу, док су објекти напада терориста на стратешком нивоу државе, односно организације држава против којих терористи делују.²⁸⁾

На описану степенованост пасивних субјеката и последица тероризма указује и Јаковљевић, наглашавајући да терористичко понашање, погађајући правна добра првог нивоа, има у виду остварење последице која наступа на правном добру другог и трећег нивоа.²⁹⁾ Сагласно томе, тероризам се може одредити и као насиље усмерено: 1) против правних добара првог или *непосредног нивоа али секундарног значаја* (живот, телесни интегритет, слобода, јавне службе или имовина); затим 2) против правних добара другог или *посредног нивоа и средњег значаја* (јавни мир и сигурност); и на крају 3) против правних добара трећег или *крајњег нивоа, али примарног значаја* (државе или заједнице држава, односно политички системи у њима).

Степенованост средстава и циљева, односно последица тероризма може се изразити и **каузалном и системском анализом**, односно успостављањем и анализом узрочно последичних веза између конститутивних елемената тероризма, по критеријуму ор-

28) Више о томе у: Обрад Стевановић, „Објекти напада и последице албанског тероризма на Косову и Метохији,“ у зборнику: *Косово и Метохија 1912-2012* (Приредили: Бранко Јовановић и Урош Шуваковић), Филозофски факултет универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2012.

29) Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 219, 220.

ганизационо-системских нивоа троризма. У том смислу, тероризам представља изведен кривичноправни појам којим се обухвата више различитих кривичних дела чији су заједнички елементи:

1. организовано и умишљајно насиље или претња насиљем над недужним грађанима, којима се узрокује смрт, телесно повређивање људи, ограничавање или ускраћивање њихове слободе кретања, уништење, ометање или прекид јавних служби, уништење, разарање или оштећење имовине – као циљ и могућа последица на тактичком нивоу, али и као средство за постизање циља на координирајућем нивоу;
2. пропаганда делом, којом се изазива стање (клима) страха (заstraшености, терора), панике, неспокојства или опште опасности ширих размера, односно нарушава (повређује, угрожава) јавни мир и сигурност грађана, самоограничава слобода њиховог кретања и губи поверење у државу и њену власт – као циљ, односно последица на координирајућем нивоу, али и као средство, односно метод за остваривање политичког циља на стратегијском нивоу, и
3. нарушавање суверенитета и територијалног интегритета државе (промена државних граница, отцепљење дела државне територије), промена државне власти, политике, политичког система или изнуђивање других политичких уступака од власти – као политички циљ, односно могући резултати или последица на стратегијском нивоу.

Уз препознавање три нивоа тероризма, В. Димитријевић у својој „радној дефиницији“ успоставља и системско методски однос између појмова терористички акт и тероризам. Према његовом становишту: „Тероризам би се могао назвати методом политичке борбе путем вршења терористичког акта“, док би „терористички акт био акт физичког насиља (тактички ниво) чији је предмет изабран тако да изазове јаке психичке реакције (у првом реду застрашивање и страх) код ширег круга људи (координирајући ниво), у нади да ће оне помоћи да се одржи или промени понашање које је важно за постизање политичког циља (стратешки ниво)“.³⁰⁾

30) Војин Димитријевић, „Појам тероризма,“ *Анали Правног факултета*, Београд, 1988, стр. 539.

Табела 1: Преглед степенованости кључних елемената тероризма

Организационо - системски ниво	Средство	Циљ (могућа последица – резултат)	Активни субјект (носилац активности)	Објект напада, (пасивни субјект, мета, жртва)	Ниво оствар. успеха
Трети, стратегијски (политичка, економска и војна стратегија)	Тероризам	Крајњи, основни политички : Промена власти, политике или политичког система; нарушавање територијалног интегритета државе (промена граница, отцепљење дела територије) или изнуђивање других политичких уступака од власти.	Стратегијско руководство терористичких организација са или без подршке државе или међународних паравана	Државе (народ, територија, власт – територијални интегритет и сув.) или међународне организације држава	Мали
Други, координирајући - средњи (координација)	Пропаганда делом (медји, комуникације)	Посредни, успутни: Изваивање климе страха (трора, застрашености), панике, неспокојства или опште опасности у широј заједници или нарушавање јавног мира и сигурности; само-самограничавање слободе кретања; и губитак поверења у државу и њену власт.	Координирајуће руководство терористичких организација, са или без подршке политичких паравана и медија	Шира друштвена заједница – грађани у општем смислу - јавни мњење - јавни мир и сигурност	Средњи
Први, Оперативни - тактички (тактика)	Насиље или претња насиљем терористички акти	Непосредни, директни: Смрт, телесно повређивање, ограничавање или ускраћивање слободе кретања људи, уништење, ометање или прекид рада јавних служби, уништење, разарање или оштећење имовине	Терористичке групе, терористи појединци	Недужни појединци (живот, интегритет, слобода), јавне службе, имовина	Велики

Извор: Обрада аутора

Полазећи од тако описане троструке усмерености, тероризам се суштински може одредити као: 1) организована, планска и циљна примена насиља, против живота, телесног интегритета, слободе, јавних служби или имовине (на првом – тактичком ни-

воу); 2) којим се изазива страх и стање терора – застрашености, односно нарушава јавни мир и сигурност људи ширих размера (на другом – средњем – координационом нивоу; 3) да би се кроз жељено понашање и деловање застрашених људи постигли – остварили одређени политички циљеви, реализовали конкретни интереси или узроковале одређене последица против државе (на трећем – стратегијском нивоу).

Таква повезаност елемената тероризма, истраживањем је потврђена и на примеру тероризма албанских екстремиста на Косову и Метохији.³¹⁾ И тај тероризам су чинили акти физичких лица, која су деловала индивидуално – као терористи појединци или колективно – као терористичке групе или терористичке организације, које су стајале иза сваког од тих аката. Оне су имале свој програм, циљеве и стратегију, своју структуру и средства, мете својих терористичких напада и начин њиховог извођења. Извршиоци терористичких аката следили су циљеве, стратегију и тактику тих организација, потпуно свесни свог деловања и последица које из њега произилазе.

Најчешће, непосредне жртве њихових насилних аката били су недужни и у сукоб неумешани грађани свих националних припадности, посредне жртве страха изазваног њиховим насилним актима била је шира популација непосредно ненападнутих грађана, док је крајњи објекат њиховог насиља била државе Србија (народ, територија и уставно уређење). Терористички акт албанских екстремиста био је тако сведен на насилни акт, пропаганда тим актом је представљала средство притиска на ширу популацију људи, док је албански тероризам коришћен као облик владавине и претње насиљем, ради постизања постављеног етносепаратистичког политичког циља, одвајања територије Косова и Метохије од Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

Димитријевић, Војин: „Појам тероризма“, *Анали Правног факултета*, Београд, 1988.

Димитријевић, Војин: *Тероризам*, Радничка штампа, Београд, 1982.

31) Више о томе у: Обрад Стевановић и Саша Мијалковић, „Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, у зборнику: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, 2014, стр. 220.

- Јаковљевић, Д.: *Тероризам с гледишта кривичног права*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997.
- Jenkins, Brajan: *High Technology Terrorism and Surogate War*, Santa Monica, 1975.
- Милошевић, Милан и др.: „Неки аспекти савременог тероризма“, *Смисао*, бр. 4-5, Београд, 1998.
- Sella, A.: Тероризам као политичко и друштвено оруђе, *предавање – белешке аутора*, Београд, 26.02.2002.
- Стевановић, Обрад „Објекти напада и последице албанског тероризма на Косову и Метохији,“ у зборнику: *Косово и Метохија 1912-2012* (Приредили: Бранко Јовановић и Урош Шuvaковић), Филозофски факултет универзитета у Приштиони, Косовска Митровица, 2012.
- Стевановић, Обрад *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији* (докторска дисертација), Факултет безбедности, Београд, 2008.
- Стевановић, Обрад, Мијалковић, Саша: „Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, у зборнику: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, 2014.
- Стевановић, Обрад: „Ефекти албанског тероризма на Косову и Метохији,“ *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* XLV(1)/2015 doi:10.5937/zrffp45-7341.
- Стевановић, Обрад: „Заstraшивање и страх као терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији,“ у зборнику: *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мера за унапређење*, том 1 (уредник: Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, 2015.
- Schelling, Th.: „What Purposes Can International terrorism Serve?“ in R. G. Frey and Christopher W. Morris, eds., *Violence, Terrorism, and Justice*, Cambridge University Press, New York, 1991.
- Schmidt, Alex и др: *Political terrorism: A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Basec, Therories and Literature*, Amsterdam: Norton Holland Publishing Co, 1988.
- Томашевски, Катарина: *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983.
- Harmon, C. Shristopher: *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
- Wilkinson, P.: *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.

Obrad M. Stevanovic

SYSTEM CHARACTERISTICS OF TERRORISM AS POLITICALLY MOTIVATED VIOLENCE

Resume

Based on the synthesis of research results presented within this paper, it may be inferred that terrorism is not a spontaneous, reckless, negligent, disorganized, unsystematic, crazy or insane use of violence or threat of violence, and that terrorists are not mostly uneducated and unintelligent people. Hence, terrorism is a very conscious, methodical, intentional, deliberate, calculated, organized and systematic use of violence or threat of violence, whereas many terrorists are intelligent, calculating, and often highly educated people.

Organizational and systematic characteristics of acts of terrorism are reflected in such terrorist activities which imply that committing one act of violence forebodes the execution of the following ones, according to a predetermined plan, method and strategy, i.e. pattern, thereby causing a latent danger that constantly lurks. This constitutive feature of terrorism as a system is confirmed by a cause-and-effect and organizational-systemic connections and presence of its essential elements, i.e. goals, means, activists (active entities), attack targets (passive entities) and possible consequences at the operational, coordinating and strategic, organizational-system level. According to these results, the triple focus of terrorism, systematic organization and gradation of its essential elements, according to their organizational-systemic levels, can be concisely explained in the following manner:

Goals (possible consequences) of terrorism are: direct or immediate consequences of terrorist violence (death, physical injuries, etc.) – at the tactical level, indirect or incidental (causing fear and general hazard) – at the coordinating level and final and political (political change) – at the strategic level. *Means of terrorism* are: violence or threat of violence (terrorist acts) – at the tactical level, propaganda – at the coordinating level and terrorism in its entirety – at the strategic level.

Active entities – leaders of terrorism are: terrorists as individuals or terrorist groups - at the tactical level, coordinating leaderships of terrorist organizations, with the support of the media, with or without the support of political fronts – at the coordinating level and strategic

leaderships of terrorist organizations with or without the support of states or international fronts – at the strategic level. *Passive entities* (targets or victims) of terrorism are: innocent individuals affected by violence – at the tactical level, general population not directly attacked but intimidated by violence – at the coordinating level and the country in its entirety – at the strategic level.

Having in mind all above mentioned, in general terms, terrorism as a system can be considered as a strategy, whereas a terrorist act can be interpreted as tactics for reaching political goals through instilling fear and panic. Thereby, the criminal act of terrorism is placed above general and isolated attacks on individuals, public services or property, thus becoming a means of attacking the state and international community of states. In other words, the use of terrorist violence can be observed as a tactical instrument for achieving the strategic political goal, whereby the intimidation bridges over the gap between violent terrorist acts and political targets of terrorism.

Key words: calculation, organization, systematic thinking, gradation, goals, means, terrorist entities and consequences

* Овај рад је примљен 11. 05. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 09. 06. 2016. године.